

O‘SMIRLARDA VATANPARVARLIK TUYG‘USINI SHAKLLANTIRISHDA MUSIQA VA BADIY ADABIYOT INTEGRATSIYASI

Shomurodov Bekzod Bekmurod o‘g‘li

Buxoro davlat universiteti Musiqa ijrochiligi va madaniyat kafedrası 12-1vokal 21 guruh talabasi

Annotatsiya:

Ta‘lim tizimini rivojlantirish, yosh avlodni har tomonlama yetuk, barkamol inson sifatida tarbiyalash uchun imkon beruvchi, mukammal ta‘lim tizimini yaratish, uning samaradorligini oshirish kabi masalalar bu sohadagi islohotlar asosini tashkil etadi.

Kalit so‘zlar: vatanparvarlik tuyg‘usi, ta‘lim tizimi, integratsiya, pedagogika.

O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasida «integratsiya» atamasi lotin tilida «integratio» – tiklash, to‘ldirish, «integer» – butun degan ma‘nolarni anglatishi izohlanadi. U quyidagicha tavsiflanadi: 1. Sistema yoki organizmning ayrim qismlari va funksiyalarining o‘zaro bog‘liqlik holatini hamda shunday holatga olib boruvchi jarayonni ifodalaydigan tushuncha. 2. Fanlarning yaqinlashishi va o‘zaro aloqa jarayoni differentsiatsiya bilan birga kechadi. 3. Ikki va undan ortiq davlatlarning iqtisodiyotini o‘zaro muvofiqlashtirish va birlashtirish” kabi ma‘nolarda qo‘llaniladi.

Integratsiya - pedagogik hodisa sifatida ta‘lim jarayonida, fanlararo bilimlarni (integrativ bilimlarni) chuqurlashtirish va oshirish, ularni rivojlantirishda qo‘llaniladi.

Integratsiyalovchi ta‘lim kursining yo‘nalishlari:

- ko‘p predmetlilik bunda (ikki yoki undan ortiq) fundamental fanlarni qiyoslash;
- chegara fanlar asosida – yangi fanlarni vujudga keltirish, buning asosida yangi tabiiy hamda ilmiy fanlar vujudga keladi;
- asosiy (o‘zak) fanlar –zamonaviy bilimlarning hamma tarmoqlariga singib ketuvchi fanlar va umumiy ilmiy tushunchalar, qoidalar va nazariyalardir.
- kompleks ob‘ektlarini o‘rganish bu- «koinot», «odam», «muhit» degan tushunchalarni birlashtirish;
- mahalliy (tabiiy-ilmiy bilimlar) va global (muhim) muammolar – ilmiy, ekologik, polietnik, sanoat va mamlakatning madaniy rivojlanishi bilan millatning bugungi kundagi tutgan o‘rni bilan chambarchas bog‘liq.
- faoliyat asosida-o‘quv tarbiya faoliyatining har xil ko‘rinishlari kitoblar, kuzatishlar, tajribalar, bilim, maxorat va ko‘nikmalar.
- tabiat va jamiyatning rivojlanish qonunlariga bo‘lgan shaxsiy munosabatni shakllantirish: ko‘rgazmalar asosida integratsiya, didaktik sistemada (o‘qituvchi va o‘quvchinning faoliyati); Ko‘rgazmali yondoshishga olib keluvchi metodlar va usullar – evristik suhbatlar (savol-javob uslubi), rejali boyitadigan suhbatlar, ekskursiyalar, ijodiy ishlar, mustaqil ishlar,antomimika, sahna ko‘rinishlari, namunali qiroat bilan o‘qish, insho yozish, diktant, bayon yozish, matematik masalalarni yechish.

- tabiat va inson yagona tizimi va o‘zaro aloqada faoliyat ko‘rsatish hamda insoning planetada yashab qolishi uchun ilmiy asoslangan foydalanishni tashkil qilishi zarurligi;
 - ilmiy o‘rganishning gumanizatsiyasi jarayoni ijtimoiy gumanitar, tabiiy amaliy va texnik fanlar metodlarining o‘zaro ta’siri, ilmiy faoliyatning gumanitar- shaxsiy metodlari sohalarida ifodalandi;
 - ta’limni rivojlantirishning eng umumiy samarali yo‘li zamonaviy fanni turlicha uslubiy yondoshuvlarning optimal o‘zlashtirish;
 - «tabiat-inson» tizimidagi tabiiy – ilmiy va gumanitar fanlarni integratsiyalashuvi sifatidagi gumanizatsiyalashuvi;
 - tabiatda mavjud ob’ektiv aloqalarni o‘zlashtirish orqali o‘quvchilarda shaxsini shakllantirish;
 - boshlang‘ich sinflarda integratsion bilim malakalarini va ko‘nikma hosil qilish;
 - har bir o‘quv predmetini o‘kiyotgan paytda o‘quvchilarga to‘g‘ri keladigan psixik qo‘zg‘alish hosil qilishi, bu materialni o‘zlashtirilishiga katta yordam beradi, uni tez yodda saqlashga, emotsional anglashga, fikrlash qobiliyatining o‘sishi, nutq va tasavvurning rivojlanishiga olib keladi. Integratsiya negizida o‘quvchilarda fikrlash qobiliyatining xar xil tiplarini shakllantirish, bu esa bilim (anglash) jarayoni bilan chambarchas bog‘liqdir.
 - tabiatda mavjud bulgan ob’ektlar orqali o‘quvchilarning shaxsiyatini shakllantirish;
 - «tabiat –inson» sistemasida aniq bilimlarga ega bo‘lishi uchun fikrlash qobiliyatini shakllantirish;
 - materiallarni anglab yetish va didaktik adaptatsiya shakllantirish uchun o‘rganuvchi materialni bilimning xar xil tarmoqlaridan olish;
 - o‘quvchilarda sistemalashgan fikrlash qobiliyatini shakllantirish uchun o‘rganuvchi materialni bilimning xar xil tarmoqlaridan olish uchun dunyoning zamonaviy ilmiy kontekstidan foydalanish;
 - tabiatning ob’ektlari va ko‘rinishlarini, jarayonlarining, qonunlarini, jamiyatning rivojlanish qonunlarini iqtisodiyot gumanitik va demokratik bilimlarni shakllantirish;
 - bilim, ko‘nikma, malaka sistemasini ishlab chiqish;
 - maktab ta’lim kurslaridagi integratsiyani ma’nosi, keng miqdordagi fikrlar va faktlar majmuasi, bir- biriga yaqin fanlarning birlashuvi;
 - maktab o‘quvchilarida har xil tipdagi fikrlash qobiliyatini shakllantirish, buning uchun ruhiy mashqlardan foydalanish, materialni tez o‘zlashtirishiga yordam beradi, uni eslab qolish va emotsional anglash qobiliyatini shakllantiradi.
- O‘quvchilarda adabiyotga qiziqish, o‘qishga havas uyg‘otish maktab ta’limi sohasida olib boriladigan umumiy ishning uzviy qismi hisoblanadi. Shu boisdan ham, usul ta’limning maqsadi, vazifasi, tartibi va yo‘llarini o‘rganadigan didaktika, tashqi olamning inson faoliyati va xatti-harakatiga, ruhiyatiga, ta’sir etish qonuniyatlarini o‘rganuvchi ruhiyat shuningdek, badiiy adabiyotni tadqiq etuvchi adabiyotshunoslik fanlari bilan bog‘lanib ketadi. Bu bog‘lavishlar adabiyot kursini mazmuni, maqsadi va qurilishini aniqlashda ochiq-oydin ko‘zga tashlanadi.
- Musiq va badiiy adabiyotni integratsiyalab o‘rgatishda o‘quvchilarning faoliyat ko‘rsatishi muhim ahamiyatga ega. O‘quvchi tafakkur qilish, faoliyat ko‘rsatish bilan bilimlari egallaydi, uning ongida bi–lim tafakkur va faoliyat mahsuli sifatida shakllanadi va rivojlanadi.
- O‘quvchilarda anglash faoliyatini oshirish uchun ularga ta’lim usullarini o‘rgatish muhimdir. Fanlarni o‘zaro bog‘lab o‘rgatish usuli u yoki bu fan bo‘yicha o‘rganilayotgan voqea va hodisa haqida o‘quvchida jonli mushohada qilish malakasini o‘stiradi, bu bilan o‘quvchi voqea, hodisa haqida anik tasavvurga ega bo‘ladi. O‘qituvchi ularda hosil bo‘lgan ana shy tasavvurni umumlashtiradi, natijada o‘quvchilarda u yoki bu fan haqida aniq tushuncha shakllanadi.
- Darsda har bir voqea, atroflicha, ya’ni unga xos bslgilarni o‘zaro aloqada, birlikda o‘rganish ularni puxta anglashni ta’minlaydi. Tabiatdagi o‘zgarishlar haqida ilmiy fikr yuritish voqelikni bilishda

eng ishonchli yo‘l bo‘lib, u har bir fan bo‘yicha to‘plangan bilimlarni to‘g‘ri umumlashtirish imkonini beradi.

Musiq va badiiy adabiyotni bog‘lash o‘ziga xos xususiyatga ega. O‘qituvchi og‘zaki bayon, suhbat, mustaqil ishlash usullaridan foydalanadi. Agar darsni suhbat bilan o‘tkazish rejalashtirilsa, oldin mavzuga oid dalillar to‘planadi, u dalil mavzuga qiyoslanadi, qiyoslash yo‘li bilan o‘quvchilar o‘qituvchining savollariga javob beradilar, o‘qituvchi ularning javobini umumlashtiradi va xulosalaydi.

Ijtimoiy fanlarni, ayniqsa, adabiyot va musiqani o‘zaro bog‘liq holda o‘rganishda axloqiy, estetik va ijtimoiy-siyosiy tarbiya har tomonlama kamol topgan faol shaxsni shakllantirish vazifalari bilan uyg‘unlashib ketadi va umumiylikni tashkil qiladi. Bu esa o‘z navbatida, mashg‘ulotlarda o‘quvchilar inson ideallari faqat nazariy tushuncha bo‘lmay, obrazli umumlashma ekanini ham bilib olishlariga imkon beradi.

Fanlararo aloqani amalga oshirishda, o‘qituvchi o‘z fanini yaxshi bilishi bilan birga, boshqa fanlardan ham xabardor bo‘lishi muhim rol o‘ynaydi. O‘qituvchi, avvalo, o‘z fanini, o‘zi o‘qitayotgan fanni, uning asoslarini bilishi kerak. O‘ fanning mohiyatini, hozirgi ahvolini, uning taraqqiyotidagi asosiy bosqichlarni, uning boshqa fanlar bilan, ijtimoiy munosabatlar bilan aloqasini bilishi, amaliyot bilan aloqasini tushunishi kerak.

O‘smirlarda vatanparlikni shakllantirishda badiiy asarni san‘at namunasi sifatida apglab olishlarida adabiyotni musiqa bilan bog‘liq holda o‘qitish alohida ahamiyatga ega.

Adabiyotni tasviriy san‘at, musiqa kabi san‘at turlari bilan bog‘liq holda o‘qitish maktab tajribasida bir necha yillardan buyon sinab kelinmoqda. Ma‘lumki, adabiyot darslarida san‘at asarlaridan turli maqsadda — o‘rganilayotgan asar va undagi obrazlarni o‘rganish, o‘quvchilarning madaniy va estetik dunyoqarashini rivojlantirish, ma‘naviy dunyosini boyitishda foydalaniladi.

Musiq—hayotimizda katta o‘rin egallagan san‘at turlaridandir. Musiq kishini o‘ziga sehrab qo‘yadi, uni tushunish esa dunyoni anglamoq demakdir. Biz musiqani radio, ekran orqali, teatr va konsert zallarida, maktab va oromgohlarda— xullas, hamma joyda tinglaymiz. N.V.Gogol musiqaning o‘ziga xos xususiyatinn mana bunday ta‘riflagan edi: «U — butkul ehtiros, u kishini turgan zaminidan birdaniga, bir yo‘la uzib oladida, uni qudratli tovushlar guldurosi bilan gangitib qo‘yadi va shu ondayoq o‘z olamiga maftun qiladi». Musiq o‘quvchilarda adabiyotga, mehnatga, go‘zallikni yaratishga havas, qiziqish hissini tarbiyalashda muhim rol o‘ynaydi.

Masalan, Alisher Navoiy she‘riyatini o‘rganishda «Guluzorim», «Ulturg‘usi», «Ulmasuv», «Bormikan», «O‘n sakkiz yoshimdadur» qo‘shiqlarini; Muqimiy lirikasini o‘rganishda «Suvora», «Bir kelib ketsun», «Muncha ham», «Kim desun», «Ayrilmasun» qo‘shiqlarini; Furqat ijodini o‘rganishda «Sayding qo‘yaber, sayyod», «Istar ko‘ngil», «Bahor ayyomida», «Ul qaro ko‘z» qo‘shiqlarini, Hamza hayoti va ijodi o‘rganilganda uning xotirasiga bag‘ishlab yozilgan I.Akbarovning «Shoir xotirasi», D.Zokirovning «Hamza» simfonik poemalari, S.Boboevning «Hamza» operasidan parchalarni eshittirish mumkin. Bunday vaqtda o‘quvchilarga «Bu kimning she‘ri?». «Qo‘shiq musiqasini qaysi bastakor yozgan?», «Ashulani kim ijro etgan?» kabi savollar berib, qisqacha so‘hbat o‘tkaziladi.

Bu esa, adabiyot o‘qitishni mamlakatimizda ijtimoiy va madaniy hayot sohasida yuz berayotgan rivojlanish darajasiga ko‘tarishda muhim omildir.

ro‘yxati:

1. Tojibaeva.G'. Ta'lim tarbiya jarayonidaintegratsiya // Boshlang'ich ta'lim.-Toshkent, 2008-yil, №5, 36 b;
2. Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси. 4-том. –Т.: «Ўзбекистон Миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти, 2002. - 179 б.

3. Олимов Ш. Ш., Сайфуллаева Н. З. Педагогико-экономические аспекты интеграции образования, науки и производства в условиях региональных вузов на современном этапе //Сибирский педагогический журнал. – 2019. – №. 3. – С. 71-82.
4. Жураев Б. Т., Абдурахмонова Д. У. Эстетическое развитие школьников средствами узбекского музыкального фольклора //Вестник Чувашского государственного института культуры и искусств. – 2019. – №. 14. – С. 77.
5. Жураев Б. Т. Деятельность педагога по гуманизации учебно-воспитательного процесса //Научные школы. Молодежь в науке и культуре XXI в.: материалы междунар. науч.-творч. форума. – 2017. – Т. 31.
6. Umurova M. Y. Ideological and artistic features of folk singing //Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2023. – Т. 3. – №. 5. – С. 77-80.
7. Umurova M. Y. Practical Possibilities of Spiritual-Moral Formation through Folk Songs //Procedia of Philosophical and Pedagogical Sciences ISSN. – Т. 2795. – №. 546X. – С. 55.
8. Ramazonova U. X., Esanova M. J. An'anaviy xonandalik rivojida maqomlarning o'rni //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 496-501..
9. Рамазонова У. Х., Эсанова М. Ж. Подготовка молодых певцов к ансамблевому выступлению //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 2-1 (77). – С. 88-91.
10. Ramazonova U. H., Muhamadova M. The spiritual impact of traditional sound exercises on the minds of students. – 2022.
11. Ramazonova O. K., Shukurov M. Historical development of status. – 2022.
12. Ражабов Т. И. Хақ кўшиқлари орқали ўқувчи-ёшларда миллий тафаккурни шакллантириш омили //Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali. – 2022. – Т. 2. – №. 1. – С. 364-368.
ажабов Т. И. Совершенствование Механизма Духовно-Нравственного Формирования Учащихся Через Народные Музыки И Песни //Miasto Przyszłości. – 2022. – Т. 29. – С. 363-367.